№ 6 ՅՈՒՆՎԱՐԻ 21 (ՓԵՏՐՎԱՐԻ 2) 1878 ՅՈՒՆՎԱՐԻ 21 (ՓԵՏՐՎԱՐԻ 2) №

ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեա(ն) խանութում

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի

Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կովկասեան ռուսաց լրագրութիւնը։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Նոր-Նախիջևանից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Հայոց ազգային ժողովի զեկուցումն։—«Մշակի» հեռագիրներ։ Արտաքին լուրեր։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Հայոց զինուորական ծառայութեան հարցը Տաճկաստանում։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՌՈՒՍԱՑ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այս տարի մենք ունենք երեք հատ ռուսաց ամենօրեայ լրագիր։ Բայց ի՞նչ են այդ երեք լրագիրները....

Վաղ առաւօտ մինչև որ մարդը թէյ է խմում, բերում են «Кавказъ»։ Վերցնում էք, նայում էք,—ոչինչ չէք գտնում ամբողջ թերթի մէջ, որ գրաւէր ձեր ուշադրութիւնը։ Գրեթէ նոյն է լինում, երբ գալիս է «Тифл. Вѣст.» լրագիրը։ Ոչ մի սեփական միտք, ոչ մի ինքնուրոյն յօդուած չէք պատահում երկու աչագին թերթի մէջ։ Վերջապէս բերում են և «Обзоръ» լրագիրը։ Այդ նոր լրագրի առաջին համարներում կայ՚ն ինքնուրոյն, կծու, հետաքրքիր, յօդուածներ, —իսկ նորա վերջին համարները արդէն սկսում են մօտենալ և նմանվել երկու միւս եղբայրակիցներին։ Այդ երեք թերթի մէջն էլ ամենաեռանդոտ աշխատակիցը՝ մկրատն է։

Պարզ է որ մայրաքաղաքների ռուսաց լրագիրներից յօդուածները մկրատով կտրելով, և միմիայն այդ յօդուածներով բաւականանալով մեր տեղական մամուլը կորցնում է իր տեղական գոյնը....

Եւ ինչ տեղական գոյն կարող են ունենալ լրագիրներ, ի՞նչ տեղական խնդիր կարող են յարուցանել նրանք, ի՞նչ տեղական շահեր կարող են պաշտպանել նրանք՝ խմբագրված լինելով կամ ոչ մի տեղական լեզու և տեղական կեանք չիմացող խմբագիրներով և աշխատակիցներով, կամ մի այնպիսի խմբագրի ձեռքով՝ որ կարծում է թէ ծանօթ է տեղական բոլոր հանգամանքներին որովհետև վրացերէն գիտէ։

Ինչ ուզում են ասեն, բայց մեր երկրի մէջ հասարակական գործողի համար հայոց ազգութիւնը իր խոշոր պակասութիւններով և իր խոշոր արժանաւորութիւններով կազմում է այնպիսի մի տարր, որին անտես առնել մեր անդրկովկասեան կեանքի մէջ անկարելի է։ Երկրի տնտեսական կեանքը, երկրի առևտուրը, արդիւնագործութիւնը և երկրագործութիւնը, երկրի արվեստները և ազատ արհեստները, ինտելիգենցիան, համալսարանական ուսումը, բժշկութիւնը, ադվոկատութիւնը, պաշտօնական թէև ոչ այնքան բարձր տեղերի բազմութիւնը, վերջապէս զինուորական նշանաւոր տաղանդները,—այդ բոլորը կը պատահէք հայոց շրջանում։ Կարելի՞ է միթէ անտես առնել այնպիսի հիմնարկութիւն ինչպէս հայոց եկեղեցին, կարելի է անտես առնել հայոց հին լեզուն, որ ոչինչով պակաս չէ հին յունական և լատինական լեզուից, հին հայոց ճոխ գրականութիւնը, վերջապէս և նոր ծնվող հայոց գրականութիւնը և լրագրութիւնը, կա՞րելի է անտես առնել հայոց ժողովրդական կեանքը, ընտանիքը իր բոլոր պակասութիւններով և արժանաւորութիւններով, կարելի՞ է անտես առնել մեր բազմաթիւ հայոց ուսումնարանները։

Մենք չենք խօսում այն նշանաւոր շարժումների մասին, որոնք կատարվում են Թիւրքիայի հայերի մէջ։

Եւ, ահա՛ այդ բոլորը անտես են առնում մեր երեք ռուսաց տեղական լրագիրները, որովհետև նրանց խմբագիրները ոչ թէ միայն իրանք մի բառ հայերէն չը գիտեն, բայց և իրանց արժանաւորութենից ստոր են համարում հրաւիրել իրանց լրագրի համար հայերէն իմացող աշխատակիցներին։ Չը մոռանանք որ հայերէն մի խօսք չիմացող այդ երեք խմբագիրներից մինը ինքն հայ է....

Այդպիսով այդ տեղական ռուս լրագրութիւնը իր ոտների տակ ոչինչ հիմք, ոչինչ գետին չունենալով, դրված է, եթէ այդպէս

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ինչպէս յայտնի է՝ Տաճկաստանի տէրութիւնը, շատ մարդիկ կորցնելով ներկայ պատերազմում թէ՝ սպանված և վիրաւորված և թէ գերի գնացած, հարկաւոր համարեց զօրք ժողովել նաև իր հպատակ քրիստոնեայ ազգերից։ Թէպէտ նա կարող էր այս բանը կատարել անմիջապէս, բայց յարգելով այդ ազգերի դարևոր արտօնութիւնը՝ ազատ լինել զինուորական ծառայութենից, տէրութիւնը բարւոք համարեց դիմել նոյն իսկ ազգերի յօժարակամ համակրութեան և քաղցրութեամբ խնդրել նրանցից իրանց ներկայացուցիչ պատրիարգների բերանով վեհանձնաբար օգնել տէրութեան այս խիստ նեղ ժամանակ։ Կ. Պօլսի յունաց պատրիարգը բոլոր եկեղեցիների մէջ կոնդակներ կարդաց և հրաւիրեց ու յորդորեց յոյն ժողովուրդը օգնել տէրութեան գոնեա առ ժամանակ նրա այս նեղ միջոցին։ Իսկ թէ ինչպէս նայեցին հայերը այս բանի վրա ահա թարգմանում ենք այստեղ այսօրվան (3 յունվ. 1878, եւրօպական հաշւով) «Le Temps» ֆրանսերէն թերթից հետևեալ թղթակցութիւնը, ուղարկված Կ. Պօլսից դեկտեմբերի 21-ին։

«Այն՝ ինչ որ մենք ասած էինք մի քանի անգամ տաճկական տէրութեան յարաբերութեանց ոչ մահմետական ցեղերի հետ փափուկ հարցի մասին պէտք է ծանր թուար մեր ընթերցողներից շատերին։ Այս պատճառով մենք ցանկանում ենք նոցա ուշադրութիւնը հրաւիրել այն բացառութեան հիմունքների վրա, որ հայերը յայտնում են ընդդէմ Բարձրագոյն Դրան։ Ահա թէ ինչպէս անցաւ գործը։ Մեծ եկեղեցական ժողով հայոց գումարվեցաւ Գում-Գապուի պատրիարքարանում ընդ նախագահութեամբ Ս. Ներսէս պատրիարգի՝ քննելու համար այն իրադէն (հրովարտակ), որը առաջարկում էր հանել հայոց հասարակութիւնից ընդունակ մարդիկ քաղաքացի զօրքի համար։ Ժողովը բաղկացած էր 10 արքեպիսկոպոսից և եպիսկոպոսից, 40 վարդապետներից, 60 քահանաներից, 28 անդամից խառն ժողովի։ Ժողովի նիստը փակ էր, դահլիճի չորս կողմը շրջապատել էր մեծ խումբ հայերի, և սպասաւորները դժուարութեամբ պահպանում էին նրանց մէջ բարեկարգութիւնը։ Դահլիճի մէջ կար մեծ ոգևորութիւն և վիճաբանութիւն եկեղեցականների մէջ։ Ներկայ եղող աշխարհականները աւելի սակաւ եռանդ ցոյց էին տալի իրանց ընդդիմութեան մէջ տէրութեան կարգադրութեան դէմ։ Վիճաբանութիւնը շատ ոգևորված էր։ Նա վերջացաւ ընդունելով հետևեալ եզրակացութիւնը—«Հայերի զինուորագրութիւնը ներկայ պատերազմի պատճառով չէ կարևոր»։ Յետոյ ընտրեցին մի մասնաժողով, որին յանձնվեցաւ պատրաստել հայոց հասարակութեան պատասխանը տէրութեան կարգադրութեան մասին։ Այդ պատասխանը արդէն ուղարկվեցաւ Բարձրագոյն Դրանը։ Հարցի բոլոր հետաքրքրելի կողմը կայանում է այն հիմունքների մէջ, որոց վրա հիմնած է հայերի բացասութիւնը, հիմունքներ, որք բացատրված են այդ պատասխանի մէջ և որոնց գլխաւոր կէտերը սոքա են։ 1. Չը կայ իսկապէս ոչինչ հաւասարութիւն ոչ քաղաքական կեանքի մէջ, ոչ ներքին կեանքի մէջ, և ոչ նոյն իսկ դատաստանի առաջև, մահմետականների մէջ։ Այս դրութիւնը և ոչ մահմետականների պարզ բացատրվում է այն տաճկական խօսքով թէ՝ «մինչև անգամ մաքուր ջուրը դառնում է ապականված նրանով միայն որ անցնում նա ոչ մահմետական թաղի միջով»։ Հայոց հասարակութիւնը ուրեմն չէ կարող ընդունել այդ (նոր) հաւասարութիւնը, որը կը դառնար մի ծանր բեռն, որովհետև դա տրվում է միայն ներկայ առանձին և խիստ վտանգաւոր ժամանակ։ 2. Կրօնի և խղճմտանքի ազատութեան հիման վրա, ազատութեան՝ որ յայտնած է հատտիներով (հրովարտակներով), ժողովս յայտնում է որ չէ կարող նա ստիպել իր հաւատակիցներին մասնակցել մի պատերազմին, որ յայտնած է իբրև սրբազան պատերազմ յանուն իսլամի (մահմետականութեան)։ 3. Լուսաւորչական եկեղեցին արգելում է իր զաւակներին մերկացնել իրանց սուրը պաշտպանելու համար մի թշնամի կրօն, և մի հայրենիք, որը աշխատում են բռնութեամբ խլել հայերից։ Նոյն իսկ երկիրը չէ պատկանում հայերին վակուֆների հաստատութեան զօրութեամբ, և որպէս ոչ—մահմետականներ՝ նոքա չեն կալուածատէրեր, այլ հասարակ վարձւորներ երկրի։ Նոքա չեն կարող ուրեմն թափել իրանց արիւնը մի հայրենիքի և կալուածների համար, որը չունեն նոքա։

«Սոքա են հիմունքները, որ բացատրում է հայերի պատասխանը և որ լոյս է հանում Արևելեան հարցի ամենածանր կողմերից մէկը, որպիսի և լինին ներկայ պատերազմի վերջը և հետևանքները»։

Այս թարգմանութեան վրա հարկաւոր ենք համարում աւելացնել և մեր սեփական խորհրդածութիւնները։ Հայոց ժողովի բացասութիւնը մեր կարծիքով շատ անհիմն է թէ ինքն ըստ ինքեան և թէ իր պատճառաբանութիւններով։

Ինքն ըստ ինքեան։ Ամենեցուն յայտնի և աներկբայելի ճշմարտութիւն է որ հայոց ազգը Տաճկաստանի մէջ թէպէտ քաշել է շատ դառը օրեր, բայց ունեցել է և շատ բաղդաւոր օրեր։ Խաղաղութեան ժամանակ հայերը միշտ վայելել են տաճկի տէրութեան հովանաւորութիւնը, տաճիկ ժողովրդի բարեկամական յարաբերութիւնները։ Հայերը իբրև աւելի արդիւնաւոր ժողովուրդ միշտ կարողացել են նշանաւոր դեր խաղալ Տաճկաստանի տնտեսական կեանքի մէջ։ Հայերի համար փակված չէ եղել նաև քաղաքական յառաջադիմութեան ճանապարհը և նրանցից հարիւրաւորները միշտ հասած են ամիրայութեան, բէյութեան, փաշայութեան, նախարարութեան բարձր պաշտօններին։ Տաճկաստանի տէրութիւնը երբէք չէ մտածել կլանել հայերին իր ազգութեան մէջ, այլ ընդհակառակն բազմաթիւ և խիստ նշանաւոր արտօնութիւններով պաշտպանել է հայոց ազգութիւնը և միջոց է տուել նրանց պահպանել իրանց ազգային ինքնուրոյնութիւնը։ Բաւական է ասել որ նոյն իսկ Տաճկաստանի տէրութիւնը հաստատել է հայոց պատրիարգութիւնը, որը անշուշտ գլխաւոր նեցուկն է ազգութեան պահպանութեան և պաշտպանութեան։ Ոչ մի տէրութիւն այնքան յարգանք և արտօնութիւն չէ տալի օտար կրօններին, որչափ Տաճկաստանը տալիս է քրիստոնեայ կրօններին, եկեղեցիներին, եկեղեցական կալուածներին, հոգևորականներին։ Ոչ մի երկրում հայոց եկեղեցին այնպէս ազատ չէ եղել իր ներքին գործերի կառավարութեան մէջ, ինչպէս Տաճկաստանում. ոչ մի տեղ հայերը այնպէս ազատ չեն եղել մտածել և իրագործել իրանց մտաւոր զարգացման և լուսաւորութեան գործը, պահել դպրոցներ և այլն, ինչպէս այդ երկրում։ Բայց եթէ շատ անգամ հայերը կրել են դառն տառապանքներ, այդ չէ նշանակում որ ինքն տէրութիւնը սիստեմատիկաբար պատրաստում լինէր հայերի համար։ Թուրքի փաշաները կեղեքում են ժողովուրդը, բայց ո՞ր երկրի նահանգապետները մի քանիսը չեն անում այդ, թէև աւելի նուրբ քաղաքակրթական ճանապարհներով։ Թուրքի դատաստանը անիրաւ է հայերի համար, բայց ո՞ր երկրում չը կայ դատաստանական անարդարութիւն շատ անգամ աչք ծակող ճշմարտութեան դէմ։ Հայաստանի քիւրդերը սպանում են հայերին, այրում են նրանց տները և խանութները, ստրակոխ են անում նրանց արտերը, քշում են նրանց նախիրը և ոչխարները և այլն և այլն. բայց հարցրէք զորօրինակ Երևանի, կամ Էջմիածնի, կամ

կարելի է ասել՝ երկրի և երկնքի մէջ տեղ....

Եւ այդ տեսակ օդային, դարդակախօս լրագրութիւնը այնու ամենայնիւ ունի աւելի շատ կարդացողներ և բաժանորդներ, քան թէ մի հայոց լրագիր, որովհետև ռուսաց լրագիր կարդալը մօդա է...

Եւ դեռ այդ տեսակ լրագրութիւնը իրան իրաւունք է համարում հանդիմանել մեզ թէ մենք զբաղվում ենք ոչ թէ իրան պէս լայն, ընդհանուր մարդկային, բարձր խնդիրներով, այլ չնչին, բազարային և բուլվարական հարցերով....

Խորհուրդ կը տայինք մանաւանդ պ. Նիկոլաձէին զգոյշ լինել իր բառերի ընտրութեան մէջ, և չը խօսել այն բաների վրա, որոնց մասին ոչինչ հասկացողութիւն չունի:

Այն մշտական, յաւիտենական հասարակական խնդիրները, որոնք յուզում են ամբողջ մարդկութիւնը, ինչպէս յայտնի է երեւի «Обзоръ» լրագրի լուսաւորված խմբագիրներին՝ եկեղեցին, ընտանիքը, աշխատող դասի դրութիւնը, ուսումնարանը, հարստահարութիւնը, աշխատանքի և կապիտալի միմեանց մէջ յարաբերութիւնը, հոգևորական և աշխարհական դասերի միմեանց վերաբերվելը, ահա այդ հարցերն էին, որոնք մեր երկրի վերաբերութեամբ հետաքրքրում էին մեզ վեց տարի շարունակ, դառնալով մեր լրագրի գոյութեան ամբողջ ընթացքում նորա մշտական հոգսերի և քննութեան առարկայ....

Այդ տեսակ խնդիրներ, կարծում ենք, ոչ բազարային ոչ էլ բուլվարական կարող են անուանվել:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ

11 Յունվ. 78

Նոր քաղաքական դրութիւնը նոր ասպարէզ բաց արեց մեր հասարակական գործողների առաջ: Մեր դուման մի կռուատեղի է, ուր մեր ձայնաւոր ախոյեանները բոլոր իրանց ճիգն են թափում միմեանց ոտք դնելու ու թաւալգլոր անելու, բայց մի և նոյն ժամանակ այնչափ էլ կրթված են որ ցոյց են տալիս թէ այդ անում են ոչ թէ անձնական վրէժխնդրութեան ու նախանձի ստոր զգացմունքներից կամ մի այլ վատ կրքից դրդված, այլ ժողովրդի օգտի, քաղաքի բարօրութեան, արդարասիրութեան և այլ այսպիսի գեղեցիկ բաների համար: Անկիրթ հասարակութեան մէջ դա նոր երևոյթ չէ, բայց ինչ կասէք, երբ մեր կրթվածներն էլ, համալսարանականներն էլ յիշեալ մրցութեան մէջ ամենևին յետ չեն մնում անկիրթներից: Ի՞նչ կասէք, երբ կը տեսնէք որ մի կամ երկու փոքր ինչ արդարախոհ ու խելացի անձինք էլ, որ կարելի է գտնել մեր հասարակութեան մէջ, պատկանում են անկիրթ կոչված դասին... Թողնելով մի կողմ մեր quasi-կրթվածներին, որոնց ես մտադիր եմ յետոյ մի այլ գրուածքի նիւթ շինել, այս տեղ ես ուզում եմ մի քանի խօսք ասել մեր քաղաքի դումայի վերջին նստի վրա, որ տեղի ունեցաւ ամսոյս 3-ին կլուբի դահլիճում, և որի վիճաբանութեան առարկայ էր վերահսկիչ մասնաժողովի առաջարկութիւնը քաղաքի ելևմուտքի մասին:

Յիշեալ մասնաժողովի խելքին չեմ իմանում ո՞ր տեղից է փչել յանկարծ նոր տարվան մի սիւրպրիզ մատուցանել քաղաքային վարչութեան մէջ ծառայողներին, պակասեցնելով սոցա մինչև այժմ ստացած ռոճիկները: Մասնաժողովը ուրիշ փոփոխութիւններ էլ մտցրել է քաղաքի ելևմուտքի հաշւում, աչքի առաջ ունենալով րէալական գիմնազիայի բացվիլը, որով այս տարվայ քաղաքային ծախսը բաւականին պիտի աւելանայ: Սկեպտիկի համար պէտք է կասկածելի թուէր մասնաժողովի այդ հոգացողութիւնը, որ նա յանկարծ ցոյց տուեց րէալական ուսումնարանի վերաբերութեամբ, մանաւանդ որ այդ հոգացողութիւնն էլ դեռ վաղ էր, ըստ որում քաղաքացիք դեռ համաձայն չեն միմեանց հետ մի կէտի մէջ՝ շատերը այն ժամանակ միայն յօժար են այդ գիմնազիայի բացմանը, եթէ նորանում պարտադիր կը լինի հայերէնի դասատուութիւնը: Մի այլ հանգամանք էլ, որ նոյնպէս շատ կասկածելի է կացուցանում մասնաժողովի անաչառութիւնը, այն է, որ ծառայողների ռոճիկները շատ անհամեմատ կերպով են պակասեցրած: Քաղաքագլուխը փոխանակ 3000 ր. պէտք է ստանայ 2400 ր. (ուրեմն պակասել է 20%), քաղաքային վարչութեան երկու անդամներից իւրաքանչիւրը փոխանակ 1200 ր.—900 ր. (պակաս. 25%), սեկրետարը փոխանակ 2000 ր.—1200, (40%), որբոց դատարանի քարտուղարը փոխ. 900 ր.—500 ր. ($44\frac{4}{9}$%), իսկ քաղաքական ճարտարապետի պաշտօնը բոլորովին վերցրած է (100%): Այս պրոցենտներից ընթերցողը կարող է պարզ տեսնել, որ մասնաժողովը վերջին երեք պարոնների վերաբերութեամբ շատ աւելի տնտեսաբար է վարուել, քան թէ առաջինների հետ: Ի՞նչ էր այդ խեղճերի յանցանքը. կամայ ակամայ կը հաւատաս այն չար լեզուներին, որոնք պնդում են, թէ այդ անարդար վարմունքի պատճառը պէտք է որոնել մասնաժողովի անդամների դէպ ի վերջին երեք ծառայողները ունեցած անձնական յարաբերութիւնների մէջ:

Ի հարկէ, մասնաժողովը արդարանում է նորանով, որ միայն ժողովրդի անհրաժեշտ պահանջը ստիպել է նրան այդ համարձակ քայլը անելու, թէ քաղաքագլխի ռոճկից կարելի չէ շատ բան պակասեցնել, ըստ որում քաղաքագլուխը, իբրև ներկայացուցիչ ամբողջ քաղաքի, արդէն իր հասարակական դրութեան պատճառով, ստիպված է շատ անգամ այնպիսի ծախսեր անել, որոնց նմանը մի քարտուղար հազիւ մի անգամ է անում իր ամբողջ կեանքում, այն է իր հարսանիքի օրը,—թէ վարչութեան անդամների ռոճիկը այնպէս էլ շատ բան չէր, հետևաբար կարելի էլ չէր շատ բան պակասեցնել,—թէ քարտուղար կամ սեկրետար կարելի է աւելի էժան գնով գտնել, և այլն...ի հարկէ, սոքա այնպիսի փաստեր են, որոնց շատ դժուար է հերքել, միայն թէ մասնաժողովի առաջարկութեան մէջ մի բան մեզ շատ է զարմացնում: Այն տեղ, այլ փոփոխութիւնների մէջ, ասված է նաև որ անշարժ կալուածների վրա դրված $\frac{1}{8}$% հարկը կարելի է բարձրացնել մինչև $\frac{1}{2}$%, բայց այն ժամանակ միայն, եթէ առաջիկայ 1878 թ. բացվելու լինի րէալական ուսումնարանը, ապա թէ ոչ հարկը (налогъ) կը մնայ միևնոյնը: Շատ լաւ, բայց եթէ ուսումնարանը չը բացվի, ինչու համար մի և նոյնը մնալու չեն նաև խեղճ ծառայողների ռոճիկները:

Մասնաժողովի դրութիւնը, իր այդ անուանի առաջարկութիւնը շինելիս, շատ նման է եղել Կռիլովի Տրիշկայի դրութեանը, երբ սա ուզում էր իր խեղճուկ կաֆտանը կարկատել, այն զանազանութեամբ միայն որ Տրիշկան, որչափ էլ յիմար լինէր, այդ գործողութեան ժամանակ կարող չէր այնպիսի համարձակութեամբ վարուել իր կաֆտանի հետ, ինչպէս մասնաժողովը իր պրօէկտի հետ, ըստ որում այս կաֆտանը նրա սեփականն էր... Իրաւի, ինչ է նշանակում Ն.-Նախիջևանի նման սարսափելի ցեխոտ փողոցների համար նշանակված 4,812 ր. չնչին գումարի վրայից պակասեցնել 1812 րուբլին: Ի՞նչ ասել է քաղաքի հայ չըքաւոր գերդաստանների բերանից խլել 500 ր., ամբողջ գումարը, որ քաղաքային վարչութիւնը մի օր նշանակել էր նոցա համար...մասնաժողովը, փոխանակ իր խելքովը պարծելու և ուրախանալու, աւելի լաւ կանէր, եթէ մտածէր, որ այդ կերպ պառաւական խնայողութեամբ իւրաքանչիւր քաղաք էլ կարող է իրա համար գիմնազիա բաց անել: Փոխանակ ամենաանհրաժեշտ ծախսերը պակասեցնելու, շատ աւելի լաւ կը լինէր, եթէ եկամտի աղբիւրները աւելանային, ինչպէս է օրինակ գիլդիական և այլ այսպիսի տուրքերը: Բայց մասնաժողովը իր թուղթը պատրաստելիս շատ լաւ գիտէր, որ վաճառականների վրա տուրքեր աւելացնելով, նորան անկարելի կը լինէր ձայնաւորների (մեծ մասամբ վաճառականների) բազմութիւն իրա կողմը քաշել և իր առաջարկութիւնք ժողովին ամբողջութեամբ ընդունել

Բօրչալուի գաւառների գաւառապետներից թէ ինչեր են անում նրանց քիւրդերը, նրանց Չոբանքարա կոչված թուրքերը, նրանց Ղազախի թուրքերը: Միթէ կարելի է ասել որ ռուսաց տէրութիւնը ինքը յորդորում է նրանց անել այդ բոլոր չարագործութիւնները: Ճշմարիտ է Տաճկաստանում այս ամենը պատահում է մի քիչ աւելի յաճախ և աւելի վայրենի կերպով, բայց և ինքն Տաճկաստանը չէ որ աւելի ազէտ է, աւելի զուրկ է լուսաւորութենից: Վերջապէս՝ կամենալով աւելի ապահովացնել հայերի մասնաւոր, քաղաքական և ազգային կեանքը և առաջադիմութիւնը Տաճկաստանի տէրութիւնը տուեց նրանց 1860 թւին Ազգային Սահմանադրութիւն, բայց ո՞վ է մեղաւոր որ իրանք հայերը չը կարողացան կամ չը կամեցան օրինաւոր օգուտներ քաղել դրանից: Ուրեմն Տաճկաստանի տէրութիւնը ինչ որ կարողացել է արել է հայոց ազգի համար, և եթէ նրանք այժմ հրաժարվում են օգնել նրան այնպիսի ծանր րօպէում երբ ամբողջ տէրութիւնը մեծ վտանգի մէջ է, այդ կատարեալ ապերախտութիւն է նրանց կողմից, որ չասենք աւելի վատը: Վաղը միւս օրը խաղաղութիւնը հաստատելուց յետոյ ինչ երեսով ինչ իրաւունքով հայերը պէտք է կարողանան խնդրել կամ պահանջել Տաճկաստանի տէրութենից օգնութիւն, պաշտպանութիւն, արտօնութիւն: Այլ է եթէ նրանք բուլղարների պէս յոյս ունենային դուրս գալ բոլորովին Տաճկաստանի տէրութեան իշխանութեան տակից և կազմէին իրանց սեփական կառավարութիւն, բայց քանի որ այդ յոյսը չը կայ՝ հայերի բացասութիւնը մեծ անխոհեմութիւն է ոչ միայն քաղաքական, այլ և մասնաւոր կեանքի կէտից նայելով: Կարելի էր դեռ շատ խորհրդածութիւններ անել այստեղ, բայց համառօտենք մեր խօսքը և անցնենք դէպի միւս հարցը:

Պատճառաբանութիւններ: Նախ և առաջ նկատենք որ մինչև անգամ տեղիք չը կար ոչինչ պատճառաբանութեան: Տաճկաստանի տէրութիւնը կարող էր առանց խնդրելու և համաձայնութիւն հարցնելու, առանց այլևայլութեան պահանջել զօրք հայերից, ինչպէս որ այդ արին ուրիշ տէրութիւնները: Կարելի է ասել թէ՝ չէր կարող նա անել այդ, վասն զի մի անգամ տուած հին արտօնութիւն էր հայերի ազատութիւնը զինուորական ծառայութիւնից. բայց չէ որ ուրիշ տեղերն էլ նոյն հին արտօնութիւնը կար, իսկ երբ պահանջեցին, և ոչ թէ խնդրեցին, ոչ ոք չը համարձակվեցաւ ձայն հանել, և իրաւունք չունէին, ըստ որում տէրութեան արմատական իրաւունքն է այսօր տալ արտօնութիւն, վաղը վերցնել այն՝ եթէ հարկաւոր է: Վերջապէս այլ է ընդդիմանալ, երբ մեզանից խլում են մի բան բռնութեամբ և իզուր տեղ, առանց հարկաւորութեան. բայց երբ մի տէրութիւն սաստիկ նեղ դրութեան մէջ է և վեհանձնաբար խնդրում է իր ստորադրեալ ցեղերից մի օգնութիւն, բացասելը միանգամայն խղճմտանքի դէմ է, կատարեալ դաւաճանութիւն է: Մանաւանդ որ՝ Տաճկաստանի տէրութիւնը խնդրում է քրիստոնեաներից զօրք ոչ թէ պատերազմի դաշտը ուղարկելու համար, այլ Կ. Պօլսում և ներքին քաղաքներում պահելու համար և ներքին բարեկարգութիւնը և խաղաղութիւնը պահպանելու նպատակով: Ուրեմն՝ հիմնաւոր չէ այն պատճառը թէ՝ հայերը չեն կամենում թափել իրանց արիւնը. արիւն թափելու հարկ չը կայ առ այժմ, և եթէ լինէր իսկ՝ միթէ նրանք յիրաւի բարոյապէս պարտաւոր չեն թափել իրանց արիւնը. միթէ քիչ հայեր կան այժմ Ռուսի զօրքում, միթէ քիչ հայեր կային նոյն զօրքում 1854 թուին, չէ՞ որ Թիֆլիսի ամբողջ ժողովուրդը միլիցիա կազմեց քաղաքը պաշտպանելու համար: Հիմնաւոր չէ և այն պատճառը, իբր թէ ներկայ պատերազմը իսլամի պաշտպանութեան համար է. սրա լաւագոյն ապացոյցը այն է որ մինչև այժմ ոչ Սուլթանը և ոչ Շէյխ-ուլ-իսլամը չը համաձայնվեցան հանել Մահմեդի դրօշակը: Բայց դիցուք թէ պատերազմը լինէր մահմետականութեան պաշտպանութեան համար. տէրութիւնը հրաւիրումէ քրիստոնեաներին պաշտպանել ոչ թէ իսլամը, այլ իրանց տները, իրանց ընտանիքները, իրանց կալուածքը, որպէս զի բուն մահմետական զօրքը կարողանայ գնալ պատերազմի դաշտը: Ամենամեծ անխոհեմութիւնը հայերի կողմից յատուկ այստեղ է. եթէ վաղը միւս օրը պատերազմը ստանայ յիրաւի իսլամի պաշտպանութեան կերպարանք, յանկարծ հանվի Մահմեդի դրօշակը և թիւրքերը սկսեն կոտորել քրիստոնեաներին, արդեօք ինչ պիտի անեն հայերը անթուր, անզէնք, ո՞վ պիտի պաշտպանէ կանայքը և զաւակները մահմետականների կատաղի և արիւնարբու մոլեռանդութիւնից, չը լինի՞ թէ նոքա վանի հայերի պէս յոյս ունեն որ օտարի զօրքը կերթայ կը հասնի նոցա պաշտպանելու: Անհիմն է վերջապէս և այն պատճառաբանութիւնը թէ հայերը չունին հայրենիք, որի պաշտպանութեան համար հարկաւոր լինէր նրանց զէնք վերցնել ձեռքը. հապա Հայաստանը ո՞ւմ հայրենիքն է եթէ ոչ հայերի: Ամբողջ Եւրոպան ճանաչումէ այս իսկ րօպէիս Հայաստանը հայերի հայրենիք, և ահա իրանք հայերը ուրանումեն իւրանց հայրենիքից: Ապա ինչի անցեալ տարվայ Կ. Պօլսի դեսպանաժողովի մէջ հայերը խնդրում էին Հայաստանի համար եւ Բուլղարիայի հետ հաւասար արտօնութիւններ ապա պատերազմից յետոյ խաղաղութեան դաշնադրութիւնը քննելու ժամանակ ո՞րտեղ պիտի ցոյց տան իրանց հայրենիքը, ինչ պիտի խնդրեն եւրոպական տէրութիւններից: Եթէ Տաճկաստանի տէրութիւնը բացարձակ ասէր հայերին թէ նոքա չունին հայրենիք, թէ Հայաստանը նրանց հայրենիք չէ, յատուկ այդ խօսքի համար բոլոր հայերը պէտք է զինւորվէին և արիւն թափելով պաշտպանէին իրանց հայրենիքը, իսկ այժմ նրանք յօժար կամքով հրաժարվում են նրանից: Եւ եթէ վաղը միւս օրը Տաճկաստանի տէրութիւնը հիմնվելով նրանց սեփական խօսքի վրա աքսորէ հայերին Հայաստանից, ուղարկէ նրանց զորօրինակ Արաբիայի խորքերը, ինչ պէտք է ասեն նրանք, պէտք է ընդդիմանա՞ն, պէտք է ասեն թէ այդ անիրաւութիւն է, թէ տէրութիւնը խլումէ նրանցից իրանց հայրենիքը: Եւ եթէ նրանք այսօր հրաժարվում են զէնք վերցնելուց, վաղը միւս օրը, եթէ քիւրդերը կրկնեն Հայաստանի գիւղերում և քաղաքներում իրանց վայրենի կոտորածները, հրդէհները, աւազակութիւնը, ո՞վ պէտք է պաշտպանէ հայերին: Զարմանալի բան. ես իմ ծառայ տեղովս պահանջում եմ իմ տիրոջից որ ես բախտաւոր, հարուստ և հանգիստ լինեմ, և երբ նա ինձ երբեմն նեղացնում է ես աղաղակում եմ, բողոքում եմ, գանգատվում եմ. իսկ երբ իմ տէրը ինքն նեղութեան մէջ է և կարօտ է իմ օգնութեան, ես կուշտ ու քաղցած սրտով բացասում եմ նրան, և մի և նոյն ժամանակ ես յոյս ունեմ, ես պահանջում եմ որ նա միւս օրը ինձ դարձեալ սիրէ, պահպանէ: Քանի որ հայերը տաճկի կամ ուրիշ տէրութեան հպատակ են, նրանք ծառա են և պարտաւոր են ճանաչել իրանց ծառայական հնազանդութիւնը և պարտաւորութիւնները, մանաւանդ երբ այդ պարտաւորութիւնները աւելի օգտակար քան թէ վնասակար են ծառայի համար: Երբ հայոց ազգը տէր էր, նա էլ այդպէս էր վարվում իր ծառաների, իր հպատակ օտար ցեղերի հետ:

Այս բոլոր խորհրդածութիւններից յետոյ մենք ունենք միայն մի եզրակացութիւն, այն է որ՝ Տաճկաստանի հայերը սխալվել են, անխոհեմաբար են վարվել չընդունելով իրանց տէրութեան օգտակար առաջարկութիւնը զինւորվիլ և յոյս ունենք որ նրանք ողջմտութեամբ և լրջութեամբ խորհելով իրանց վարմունքի վրա՝ կը շտապեն ուղղել իրանց սխալը և կընդունեն տէրութեան առաջարկութիւնը, որը այնպէս հարկաւոր է նոյն իսկ հայերի համար նեղ կայումս և այնպէս օգտակար կը լինի ապագայում:

* * *

տալ, ինչպէս որ յիրաւի կատարվեցաւ էլ 32 ձայների բազմութեամբ ընդդէմ 19-ի։

Մի ձայնաւոր փաստաբան, գրկվողներից մինի եղբայրը, որ պատրաստ է հերքել նա և ձիւնի սպիտակ լինելը, եթէ միայն այդ ճշմարտութիւնը դուրս գայ իր հակառակորդների բերանից, գուցէ կամենալով ցոյց տալ իր իրաւաբանական հմտութիւնը, մի այլ խելացի բան չը կարողացաւ մէջ բերել, բայց միայն այն թէ մասնաժողովը ամենևին իրաւունք չունէ խառնվել այնպիսի գործերի մէջ, որոնք դուրս են նրա գործունէութեան շրջանից, թէ նրա պարտքն է հսկել միայն ել և մուտքի վրա, և այլն, և երբ մասնաժողովի զօրաւոր անդամներից մինը պահանջում էր որ պ. փաստաբանի ասած խօսքերը, իբրև նախատական, արձանագրվին, մեր հաշտարար դատարանների հերոսը բոլորովին պապանձեցաւ, և զօրանով աւելի ևս շուտացրեց իր հակառակ կուսակցութեան յաղթութիւնը։

Ժողովից յետոյ Դումայի սեկրետարը հարկաւոր համարեց իր հրաժարականը տալ։ Լսում ենք որ ձայնաւորներից մի քանիսն էլ ուզում են բողոքել ուր հարկն է, որպէս զի անգործադրելի դարձնեն ժողովից ընդունած փոփոխութիւնների գլխաւոր կէտը, այն կէտը, որ դիպչում է իրանց մերձաւորների շահերին։ Իսկ փողոցներն ու աղքատները, կը հարցանէ անշուշտ ընթերցողը։— Էհ, նոցա համար նախախնամութիւնը ինքը կը հոգայ…

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Русск. Инв.» լրագրի մէջ տպած է հետևեալ հետաքրքիր տեղեկութիւնը Ղարսի նահանգի մասին։ Նորին Բարձրութիւն Կովկասեան զօրքի Գլխաւոր Հրամանատարի կարգադրութեան համեմատ անհրաժեշտ են գտել Ղարսի և Չալթիրի շրջականերից մի նահանգ կազմել՝ Ղարսի նահանգ։ Վերոյիշեալ սանջակները պատկանում են Էրզրումի վիլայեթին, որ բաժանվում էր հետևեալ սանջակների՝ Էրզրում, Ղարս, Չալթիր, Բայազետ, Վան, Մուշ և Էրզինգան։ Այստեղի բնակիչներից 183,042 քրիստոնեայ են և 427,702 մահմետական։ Քրիստոնեաներից 157,583 հայ են, 22,605 նեստորիաններ և 2,854 յոյն։ Մահմետականներից թւով շատ են քուրդերը, քրիստոնեաներից հայերը։ Երկու սեռի քրիստոնեաները 366,084 են, իսկ մահմետականները 855,404, բոլորը 1,221,488 մարդ։

—

Մեր ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ թղթակիցը գրում է մեզ որ թէ քահանաների և թէ աշխարհականների միջոցով հաւաքվեցաւ յօգուտ հայ գաղթականների Աստրախանում, Մօզդօկում, Նիժնի-Նովգորոդի տօնավաճառի մէջ, Վլադիկավկասում, Եկատերինօդարում, Ստավրօպօլում և ուրիշ մի քանի տեղերում՝ ընդամենը 1549 և $23\frac{1}{2}$ կոպէկ։ Այդ գումարի վրա ստացվեցաւ տոկոս Պետական Բանկում 5 ր. 84 կոպ., ուրեմն հաւաքված ամբողջ գումարը եղել է 1555 րուբլ $7\frac{1}{2}$ կոպ.։ Այդ գումարը, հանելով ծախս 5 ր. 44 կոպ., ուրեմն ընդամենը 1549 րուբլ և $63\frac{1}{2}$ կոպ., ուղարկվեցաւ Աստրախանի հայոց կօնսիստօրիայի ձեռքով Ս. Էջմիածնի Սինօդը։

—

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻՑ հաղորդում են որ անցած դեկտեմբեր ամսին թէ Քութայիսում, և թէ գրեթէ ամբողջ Իմերեթում տիրապետում էր մի սաստիկ չորացնող հարաւ-արեմտեան քամի որ բաւական վնասներ հասցրեց երկրի մի քանի տեղերին։

—

Մեզ պատմում են որ այժմ կովկասեցի, մանաւանդ հայ երիտասարդները սկսել են բոլոր ռուսաց համալսարաններից նախապատւել Կիևի համալսարանը։ Այս րոպէիս այնտեղ կան մօտ ինն ուսանող հայերից և վրացիներից։ Յայտնի է որ Կիևի կլիման շատ լաւ է և քաղաքի դիրքը շատ գեղեցիկ է։ Ցանկալի է որ մերոնք շարունակեն յաճախել այդ համալսարանը, որովհետև Ս. Պետերբուրգի և Մօսկվայի կլիման կորստաբեր է մեր ուսանող երիտասարդութեան առողջութեան համար։

—

«Обзоръ» լրագրում կարդում ենք որ Նորին Բարձրութիւն Կովկասեան փոխարքան հրամայել է տալ 100,000 րուբլի գումարը երկու քաղաքների՝ Թիֆլիսի և Ալէքսանդրապօլի ասենիզացիայի համար, այսինքն առողջական միջոցներ այդ երկու քաղաքներում գործ դնելու համար, որտեղ այժմ տարածված են զանազան տարափոխիկ ցաւեր։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ եղանակը շարունակում է անպիտան լինել։ Օդը շատ փոփոխական է, ցեխը անանցնելի է։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆ

—

«Обзоръ» լրագրի Կ. Պօլից գրած թղթակցութեան մէջ կարդում ենք հետևեալը։ «Շտապում եմ հաղորդել ձեզ դեռ չը հրատարակված դօկումենտը, որ վերաբերում է ամենածանր խնդիրներից մէկին, այն է Թիւրքիայի հայերի վրա պարտաւորական զինուորական ծառայութեան հրատարակելը։ Այս հարցը քննվում էր կրօնական համագումար ժողովի մէջ, որը այս առաջարկութիւնը սկզբունքով հերքելով, յանձնեց առանձին մասնաժողովին պատրաստել վճիռ կառավարութեան առաջարկութեան համաձայն։ Ահա այս վճիռը որ պէտք է յանձնվէր հայոց պատրիարքին Բ. Դրան ներկայացնելու համար, ես ձեզ ուղարկում եմ։

Նորին Սրբութեան Հայոց պատրիարքին, Կրօնական Համագումար Ժողովի Նախագահին։

Ձերդ Սրբութիւն Կրօնական Համագումար Ժողովը քննելով ազգային ժողովի առաջարկած հայոց զինուորագրութեան հարցը, դեկտեմբերի 4/16 կայացած նստում վճռեց, որ հարկաւոր է շնորհակալութիւն յայտնել կայսերական կառավարութեան այն բանի համար, որ նա այս միջոցով հաստատեց արդէն վաղուց հրատարակած հաւասարութիւնը քրիստոնեաների և մահմետականների մէջ։ Բայց սրա հետ միասին նա վճռեց, որ մեր ժողովրդի դրութիւնը աչքի առաջ ունենալով, այս միջոցը ներկայ պատերազմի պատճառով, անժամանակեայ է երևում և նա յանձնեց իրան միջից ընտրած մասնաժողովին ներկայացնել տեղեկութիւն իր վճռի մասին։

Այս յայտարարութիւնը մասնաժողովը պատիւ ունի ներկայացնելու ձերդ սրբութեան, բացատրելով սրա մէջ ընդհանուր կերպիւ Համագումար ժողովի այդ տեսակ վճիռ տալու պատճառները։

I. Որովհետև տէրութիւնների ծաղկելը հպատակների բարօրութեան վրա է հիմնված, իսկ այս վերջինների բարօրութիւնը կայանում է ապրելու կարողութեան մէջ հիմնված աշխատանքի և խաղաղութեան վրա, ուրեմն ամեն գործողութիւն որ իր ժամանակին չէ սկսվում խանգարում է այս կեանքը, այդպէսով վնաս է հասցնում թէ տէրութեան և թէ ժողովրդին։ Իսկ հայոց զինուորագրութիւնը, հէնց պատերազմի ժամանակ հրատարակված, դնելով զինուորական ծառայութիւնը ժողովրդի վրա, որին զէնքի գործածելը ամբողջ հինգ դարուց աւելի արգելում էին, շատ խիստ կերպով փոխում է մեր գոյութեան պայմանները։ Կառավարութեան առաջարկութիւնը եթէ ընդունվէր էլ, տէրութեան և հասարակութեան շահերին զգալի վնաս կը տար։

II. Հայոց հասարակութիւնը եղած կարգի համաձայն, վճարեց արդէն այս և եկող տարվայ համար այն մասնաւոր հարկը, որի մուծնելով հայերը երկար ժամանակից ի վեր ազատվում էին զինուորագրութիւնից։ Այս պատճառով թէ օրէնքի և թէ ճշմարտութեան հակառակ կը լինէր, եթէ որ կառավարութիւնը, ստացած լինելով արդէն այս հարկը տարածէր զինուորագրութեան օրէնքը հայերի վրա երկու տարի անցնելուց վաղ, որի միջոցում նրանք ազատեցին իրանց վճարելով մասնաւոր հարկ։

III. Մեր հաւատակիցները որոնք Ասիայումն են բնակվում ապացուցեցին իրանց հաւատարմութիւնը դէպի կայսերական կառավարութիւնը, մասնակցելով նրա ծախսերին և ամենատեսակ զոհաբերութիւններ անելով որ մինչև անգամ իր ուժից բարձր էր։ Նրանք վճարեցին անհամար աւելորդ հարկեր, զօրքերին մեծ քանակութեամբ պաշար հասցրին և հազարաւոր սայլեր և բեռնակիր կենդանիներ տուեցին նրանց անվարձ։ Բացի սրանից ամեն տեսակ զինուորական գործեր էին տալիս նրանց որոնցով վնասում էին նրանց սեփական գործերին և նրանց անմշակ մնացած դաշտերին։

Կ. Պօլսի հայերը իրանց կողմից, չը նայելով որ նրանցից մեծ մասը վնաս կրեց, ամեն անգամ պատրաստակամութիւն էին ցոյց տալիս դրամական օժանդակութիւն տալու զօրքերին որով ապացուցեցին ինչպէս և իրանց Փոքր Ասիայի հաւատակիցները, իրանց դարևոր հաւատարմութիւնը դէպի սուլթանների ազգատոհմը։

Բայց բոլոր զոհաբերութիւնները հասարակութեան միջոցները պակասեցրին և բացի դրանից մեր գաւառաբնակ հաւատակիցները, ստիպված լինելով զանազան ծար հանգամանքներից ձնշված թողնել իրանց օջախները, գաղթում էին հազարներով, մի կտոր հաց ճարելու համար։

Այսպիսի նիւթական դրութիւն աչքի առաջ ունենալով, քամբաղչաբար ենթարկված են բոլոր հայեր որին զինուորագրութեան մտցնելը անյապաղ կը կրկնապատկէ հասարակութեան այդ խղճալի դրութիւնը և կը տանէ նրան դէպի կորուստ։

IV. Ասիական նահանգներում որ տեղ պատերազմը շարունակվում է, հայ հասարակութիւնը կարող է արդէն հազարաւոր զոհեր հաշւել։ Մեր հաւատակիցների մեծ մասը կոտորածի ենթարկվեցան, իսկ նրանց ընտանիքները ցրված են։ Այս բաները ապացուցանում են մեր սրբապղծած եկեղեցիները, հրոյ ճարակ դարձած վանքերը, քարուքանդ արած քաղաքները և գիւղերը որ այժմ անբնակ են. միթէ բաւական չէ այսքան չարչարանքները։ Հետևապէս մենք իրաւունք ունենք յուսալ, որ կայսերական կառավարութիւնը ուշադրութեամբ քննելով բոլոր այս թշուառութիւնները և սարսափները, նոր զոհեր չի պահանջի այն ժողովրդից, որը առատապէս վճարեց իր հարկը պատերազմին։

V. Միւս կողմից, որովհետև ներկայ պատերազմը կրօնական պատկեր ունէ, ինչպէս որ կառավարութեան օրգանները անուանեցին սրբազան իսկ զէնքը ձեռքին մեռնողներին մարտիրոսներ, այդ պատճառով մենք յայտնում ենք, որ մեր եկեղեցին նզովում է իր այն որդիներանց, որոնք սուր կը մերկացնեն իրանց հակառակ կրօնի պաշտպանութեան համար, և որ կառավարութիւնը հայերին զինուորագրութեան ենթարկելով, ոտնակոխ կանէ ոչ թէ միայն մեր կրօնական համոզմունքները, այլ և մեր խղճմտանքի ազատութեանը կը դիպչի, ազատութեան և համոզմունքներին, որոնք վերջին սուլթանների իրադէներով ապահոված էին։

VI. Կառավարութիւնը ասում է որ քրիստոնեաների զինուորագրութիւնը հիմնված է հաւասարութեան սկզբունքի վրա, և որ իրաւունքների հաւասարութիւն հետևում է և պարտաւորութիւնների հաւասարութիւն և որ այս պատճառով, որովհետև բոլոր օսմանները հաւասար են, ուրեմն քրիստոնեաները մահմետականների նման արեան հարկ պէտք է վճարեն։ Բայց եթէ ճշմարիտ է որ 1839 թւի Տանզիմաթը բոլոր օսմանների հաւասարութիւն հրատարակեց, իսկ 1876 թւի սահմանադրութիւնը նորից հաստատեց այս օրէնքը, չը պէտքէ մոռանալ որ բոլոր այդ խոստումների հակառակ, քրիստոնեաներին ամբողջ աշխարհի առաջ խոստացած հաւասարութիւնը երբէք տեսականութենից դէպի գործնականութիւն չէր անցնում և ինքն Ն. Կ. Մ. Սուլթանը 1877 թւին, պարլամենտի բացման ժամանակ ասեց «որ իր ամենամեծ ցանկութիւնն է տեսնել որ օսմանեան ժողովուրդը կատարեալ հաւասարութիւն վայելէ» և խոստովանեց ասելով «որ դժբաղդաբար պատերազմը արգելեց իր ցանկութիւնների իրագործումն»։ Անկասկած պատերազմը արգելեց նրա մեծահոգի ցանկութիւնների իրագործումն, բայց միայն պատերազմը չէր քրիստոնեաների և մահմետականների մէջ եղած անհամաձայնութեան պատճառը, այլ դրա պատճառը Շէրիի տիրապետութիւնն է, որի ունեցած թշնամութիւնը դէպի քրիստոնեաները այստեղ անօգուտ է յիշել, ինչպէս և սրա հակառակութեան հետևանքներ ցոյց տալը։

VII. Մինչև որ Վակուֆը, որ օսմանեան օրէնքների հիման վրա մահմետական կրօնի անբաժան մասն է կազմում, կազդէ սեփականութեան մասին դրած օրէնքների վրա, մինչև որ այս վերջինը անյուսալի դրութեան մէջ կը գտնվի և քրիստոնեաները չունենալով իրանց ոտների տակ հող՝ իսկապէս չեն ունենայ և հայրենիք։ Այս պատճառով կառավարութիւնը նրանց դէպի զինուորագրութիւն հրաւիրելով, չէ կարող հայրենիքի պաշտպանութեան գործի վրա մասնակից անել, իբրև սրբազան պարտաւորութեան վրա։

Այս բոլորը աչքի առաջ ունենալով նոյնպէս և հայերի զգուանքը այս պարագայում դէպի զինուորագրութիւնը, զզուանք որ ցոյց տուեց բոլոր հոգևորական դասը և խոստովանեց ձերդ սրբազնութիւնը որին չենք կարող մենք աչքի առաջ չունենալ, կրօնական համագումար ժողովը յայտնում է որ զինուորագրութիւնը ներկայ պատերազմի ժամանակ, բոլորովին տարաժամ է։

Ահա այս եզրակացութեանը հասաւ կրօնական համագումար ժողովը, որ և ներկայացնում ենք ձերդ սրբազնութեան ինչպէս որ մեզ պարտաւորեցրած է։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Նոյն լրագրին հեռագրում են որ սերբիացիները վերառին Նոր-Վարօշ, Վէմէս և ինչպէս ասում են նոյնպէս Պրիշտինա։

—Բելգրադից հեռագրում են յունվարի 10-ից որ սերբիացիների գլխները Կուրշումլում դուրս բերվեցան ձողերի վրա, նրանց թւում երկու սերբիացի աստիճանաւորների գլխները։

—Նիշայում Միլանին հանդիպելու համար նրա առաջ դուրս եկան բնակիչները մետաքսեայ դրօշակով, որի վրա կարված էր երկու գլխանի արծիւ և գրած էր «կեցցէ Միլան թագաւորը» վերնագիրը։ Իշխանը թիւրքաց փաշաների պալատում բնակվեցաւ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. 20 յունվարի Վիեննայից հեռագրում են «Голосъ» լրագրին, որ պաշտօնական տեղեկութիւնների բացակայութիւնը խաղաղական պայմանների Թիւրքիայից ստորագրելու մասին յոյս է տալիս, որ Ս. Պետերբուրգի կաբինէտը ի նկատի կունենայ կամ Անգլիաչէի նկատողութիւնները այդ պայմանների դէմ։ Այստեղ յոյս ունեն, որ այդ բողոքը ազդեցութիւն կունենայ վերջնական խաղաղութիւնը հաստատելուն վրա։ Մինչև այժմ ոչինչ տեղեկութիւն չը կայ զինադադարման մասին։ Ընդհակառակը հեռագիրը լուրեր է բերում կռիւների, զօրքերի տեղափոխելու, յաջողութիւնների և յաղթութիւնների մասին։ Յաջողութիւն ունեն մանաւանդ չէրնօգօրցիները, ռումինները և սերբիացիները։ Չէրնօգօրցիները դեռ երեկ Սկուտարի մօտ ծովը ընկղմեցին մի թիւրքաց շոգենաւ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„КАВКАЗЪ"

ГАЗЕТА ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ЛИТЕРАТУРНАЯ

ВЫХОДИТЪ ЕЖЕДНЕВНО КРОМѢ ДНЕЙ ПОСЛѢПРАЗДНИЧНЫХЪ

ПОДПИСКА НА ГАЗЕТУ

„КАВКАЗЪ" ЗА 1878 Г. ПРИНИМАЕТСЯ НА СЛѢДУЮЩИХЪ УСЛОВІЯХЪ.

СРОКИ	Съ дост. въ тиф. Руб.	Коп.	Съ пересылкою иногород. Руб.	Коп.
На годъ	11	50	13	„
На полугода	6	„	7	„

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

Въ Тифлисѣ въ конторѣ редакціи, въ домѣ Хосроева, на Вельяминовской улицѣ. Контора открыта ежедневно съ 9 ч. утра до 2 пополудни и съ 6 до 8 ч. вечера.

1—3

Ստորագրութիւն 1878 թւի համար

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

«ԴՐՕԵԲԱ»

1878 թւին կը հրատարակվի մի և նոյն պրոգրամայով և մի և նոյն ժամանակներում այսինքն ԱՄԵՆ ՕՐ ինչպէս և այս տարի։

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ Է թիֆլիսում խմբագրութեան մէջ, Սերգիևսկի փողոցի վրա Ի. Գ. Ամիրաղովի տանը, № 8 «քաղաքային Դումայի մօտ»։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են իրանց պահանջով «Դրօէբա» լրագրի խմբագրութեանը հետևեալ հասցէով. Въ Тифлисъ въ Редакцію газ. «Дроэба».

Մէկ տարվանը	8 ր.	— »
½ տարվանը	5 »	50 կ.
4 ամսվանը	3 »	— »

Ծանօթութիւն. Բացի վերոյիշեալ ժամանակներից ուրիշ ժամանակ ստորագրութիւնը չէ ընդունվում։

Подписка на 1878 годъ.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗ.

ДРОЭБА

въ 1878 году будетъ выходить по той же программѣ и въ тѣже сроки, т. е. ЕЖЕДНЕВНО,

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ

въ Тифлисѣ: въ редакціи, на Сергіевской улицѣ, домъ И. Е. Амирагова, № 8 (около Городской Думы).

Въ Тифлисъ въ Редакцію газ. „Дроэба."

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

На годъ	8 р.	— „
½ года	5 „	50 к.
4 мѣсяца	3 „	— „

Примѣчаніе. На другіе сроки, кромѣ поименованныхъ, подписка не принимается.

2—3

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«ОБЗОРЪ» ամենօրեայ գրականական և քաղաքական լրագրի

1878 թւականի յունվարի 1-ից Թիֆլիսում կը հրատարակվի ամենօրեայ «Обзоръ» լրագիրը լրագրական մեծ թերթի ձևով։

Ստորագրվելու գինն է տարեկան ուղարկելով կամ հասցնելով 14 րուբլի. կէս տարվանը —8 ր., 3 ամսվանը—4 ր. 25 կոպէկ, և մէկ ամսվան գինն է 1 ր. 50 կոպէկ։

Ամբողջ տարվայ համար յետաձգութեամբ ստորագրվել ցանկացողները վճարում են հինգ-հինգ րուբլի յունվարի, ապրիլի և օգոստոսի սկիզբներին։ Քաղաքի ստորագրվողներից ստորագրութիւնը ընդունվում է «Կովկասեան գրավաճառանոցում» Միքայէլեան կամուրջի մօտ Ա. Զուբալովի տանը։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են իրանց պահանջով «Обзоръ» լրագրի խմբագրութեանը, Թիֆլիսում հետևեալ հասցէով. Въ редакцію газеты «Обзоръ» въ Тифлисъ.

3—3

Խմբագիր Ն. Նիկոլաձէ

Կառավարիչ Պ. Իզմայլով

ԹԻՖԼԻՍԻ Մասնաժողովը յօգուտ Թիւրքիայից դէպի Անդրկովկաս գաղթականների յայտնում է որ յօգուտ կարօտեալ գաղթականների ընդունվում են ամեն տեսակ հին և նոր չորեր։ Պահեստը գտնվում է Արծրունու քարվանսարայի մէջ։ Նուիրատուները թող բարեհաճեն բերել կամ ուղարկել իրանց այդ նուէրները նախկին Իվանովի այժմ Յովհաննիսեանի ընթերցարանը, Գվօրցովի փողոց, Արծրունու տուն, որտեղ և կը ստանան տպված ստացականներ իրանց ընծայաբերութեան համար։ 12—20 (1)

ԹԻՖԼԻՍԻ Մասնաժողովը յօգուտ գաղթականների յայտնում է որ, դրամական նուիրատուութիւնները յօգուտ գաղթականների ընդունվում են «Մշակ» և «Тифл. Вѣстн.» լրագիրների խմբագրութիւնների մէջ և «փորձ» հանդէսի խմբագրատան մէջ։ Նոյնպէս ընդունվում են դրամական նուիրատուութիւնները և պ. Չիթախօվի կանտորայում, Շաղինովի քարվանսարայում, (Բազազխանի եան)։

13—20 (1)

ՅՕԳՈՒՏ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ

Ծախվում է «ՄՇԱԿԻ» խմբագրատանը քսան օրինակ ՓՈՔՐԻԿ ՄԷԳԸ ՈՒ ՆՈՐԱ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ գրքոյկից, գործ տիկին Սորեստոնի թարգմանութիւն օր. Դարիա Գասպարեան Սահակեանցի։

1—3

Г. г. члены Тифлисскаго Общества покровительства животнымъ и всѣ интересующіеся дѣломъ покровительства животнымъ приглашаются пожаловать въ общее собраніе, 20-го сего Января въ домъ Читахова, на Сергіевской улицѣ, въ Канц. Коннозавод. Округа, рядомъ съ Отдѣленіемъ Государственаго Банка. въ 7 ч. в.

Գվօրցովի փողոցի վրա ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ՎԵՐՆԱՅԱՐԿՈՒՄ խանութ № 82 ծախվում է ԹԱՆԱՔ, սև և գոյնզգոյն՝ կարմիր, մաւի։ Մեծ շիշը արժէ 50 կ։ Մեծ քանակութեամբ առնողներին զիջում կանվի։ Օտարաքաղաքացիներին կարելի է ուղարկել գլուխներով։ Այս թանաքի լաւ յատկութիւնը այն է, որ չէ այրում գրիչը և չէ բորբոսնում։ Բացի այդ ծախվում է նոյնպէս ՁԻԻԹ թէ կօշիկների համար և թէ ակների համար։ Այդ ձիւթը քսած կօշիկը թացութիւն չի ընդունի, եթէ մինչև անգամ մէկ շաբաթ մնաց ջրի մէջ։ Ակների ձիւթը վատ հոտ չունէ։

2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐՆԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը, պատիւ ունի յայտնելու որ, անդամների տոմսակներն կարելի է ստանալ պ. Ծատուրեանցի լամպաների դեպօում և վարչութեան անդամների (ստարշինաների) մօտ, տարեկան վճարը 10 րուբլ է։

2—5 (3)

ՅՈՒՆՎԱՐԻ 20.

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Յունվարի 20-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	5
Հին 82 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1400	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1200	—
Վիգրիշնի 5⁰/₀ առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	233	—
Երկրորդ 5⁰/₀ վիգրիշնի »	235	—
Մարսելի կուրսը 265—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի	9	48
վրա	9	60
Վենայի կուրսը աժէ 121 գլ.	100	—
Գաւրեժի բարաթը	5	—
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	265	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	125	—
Շաքարը բրօցկու	9	10
» միւս տեսակը	9	—
» չաքարաւազը	8	20
» տրանզիտը	10	—
» մաքուր վճարած	16	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից	8	30
Միւս տեսակը հին սերմից	8	—
Բուրդը թուշի	7	50
» Թարաքամի	4	60
Ալիւր Շորագալու	2	—
» Երևանի	—	—
Գարին	1	40
Մոմը ընաճարպի (стеар.)	14	50
Մետաքս Նուխվայ	175	—
Կախեթունը	98	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	46	—
Ֆրիգոնը (լասը) Ագուլեաց	55	—
Կոֆէն մօկօի	30	—
» լիվանի	—	—
» մարտինկօյինը	28	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ։ Կանանց իւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական։

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան։ Բժշկապետ Անանով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	9. 21	5. 18
Գօրի	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ	1. 29	11. 57
Րիօն	6. 47	
Փօթի	9. 40	

	առաւօտ.	
Փօթիից	9. 13	
Րիօն	12. 13	
Միխայլօվօ	5. 39	1 37
Գօրի	7. 5	4. 8
Թիֆլիս	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2, 18
Րիօն	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7։ Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կօպ.
Բաց նամակը արժէ	4
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	8
Ամէրիկա	8
Պարսկաստան	8
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտ 9 ժամից մինչև 1 կէսօրից յետոյ։

Երկուշաբթի. Վերմիշեվ և Գորալեվիչ ներքին հիւանդութիւններ, Քուչարեանց վիրաբուժական և ականջի հ. Սոկոլով երեխաների և ներքին հ.։

Երեքշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ. Բէյխ աչքի հ. Ա. Բախուտով, կանանց, երեխաների հ. և մանկաբարձութեան, Բակստ սիֆիլիտական և կաշու հ.

Չորեքշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ. Գուբէլլր կրծքային և երեխաների հ. Բակստ կրծքային և ջղային Սոկոլով վիրաբուժական հ.

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ. Կ. Բախուտով, կանանց և ջղային հ. Բակստ վեներական և կաշու հ.

Ուրբաթ. Վերմիշեվ ներքին հ. Բախուտով մանկաբարձութեան, կանանց և երեխաների հ. Քուչարեանց սիֆիլիտական և միզային գործարանների հ.

Շաբաթ. Վերմիշեվ ներքին հ. Գուբէլլր երեխաների և կրծքային հ. Բէյխ աչքերի հ. Բակստ կրծքային և ջղային հ. Սոկոլով վիրաբուժական հ.

ԹԻՖԼԻՍ. 1878.

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—ԳԵՐՈՒՍԻ. Մ. Ա. Մ. Կ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 ր. է, իսկ դուք ուղարկեցիք 7 ր.։ «փորձի» խմբագրութեանը ուղարկեցինք 10 րուբլ։

—ՇՈՒՇԻ. Գ. Պ. կուղարկենք «Մշակ» 6 բաժանորդներին։

—ԵՐԵՒԱՆ. Մ. Շ. Ձեր նամակից լուր քաղեցինք, չարժէր նրան տպել ստորագրած։

—ՇԱՄԱԽԻ. Ա. Ջ. Ձեր յօդուածը շատ երկար է, դեռ չը գիտենք կունենանք տեղ նրան տպելու թէ ոչ։ Խորհուրդ կը տանք նամակների մէջ շատ լուրեր հաղորդել։

—ԹԻՖԼԻՍ. Յ. Ա. Դուք շատ շտապում էք, մօ չենք կարող բոլոր մեզ ուղարկած գրուածները մի քանի համարների մէջ մտցնել։ Իսկ եթէ կամենում էք յետ ստանալ, այդ ձեր բարի ցանկութիւնից է կախված։

Дозволено Цензурою 20 Января 1878 г. Тифлисъ.

Типографія Мартиросіанца

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ